Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

SUDYALAR KORPUSINI SHAKLLANTIRISH, SUDYALARNI SAYLASH VA TAYINLASH TARTIBI

Amirov Mirkomol Maxmud o'g'li

Normamatova Zulayxo Baxrom qizi

Namangan davlat universiteti Yuridik fakultet 1-bosqich talabalari

Ilmiy rahbar:**Pulatov Otabek**

Namangan davlat universiteti Yuridik fakulteti o'qituvchisi

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20272547

Annotatsiya: Sudyalar korpusini shakllantirish, sud tizimining mustaqilligini ta'minlash va odil sudlovni amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Unda sudyalarni saylash va tayinlash tartibining huquqiy asoslari, mezonlari hamda bosqichlari yoritiladi. Shuningdek, sudyalarning kasbiy malakasi, halolligi va javobgarligi masalalari tahlil qilinadi. Sud tizimini takomillashtirish orqali fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish, qonun ustuvorligini ta'minlash hamda demokratik jamiyatni rivojlantirishga xizmat qiladi va adolat tamoyillarini mustahkamlaydi.

Kalit so'zlar: Sudyalar korpusi, sud tizimi, sudya mustaqilligi, sudyalarni saylash, sudyalarni tayinlash, huquqiy tartib, odil sudlov, qonun ustuvorligi, sud hokimiyati, kasbiy malaka, sudya mas'uliyati, huquq va erkinliklar, demokratik jamiyat, sud islohotlari, adolat tamoyillari.

Sud hokimiyati davlat hokimiyatining mustaqil tarmog'i sifatida jamiyatda adolatni qaror toptirish, qonun ustuvorligini ta'minlash hamda inson huquq va erkinliklarini himoya qilishda hal qiluvchi o'rin tutadi. "O'zbekiston Respublikasida odil sudlov faqat sud tomonidan amalga oshiriladi"[1]. Hech qaysi boshqa organlar va shaxslar sud hokimiyati vakolatlarini o'zlashtirib olishga haqli emas

Har qanday huquqiy demokratik davlatda sud tizimining samaradorligi, avvalo, sudyalar korpusining qanday shakllantirilganiga, sudyalarning kasbiy malakasi va axloqiy fazilatlariga, shuningdek, ularning mustaqilligi qay darajada kafolatlanganiga bog'liqdir. Shu bois sudyalarni saylash va tayinlash tartibini takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlari aynan sud hokimiyatining mustaqilligini mustahkamlash, sudyalarning maqomini oshirish, odil sudlovni ta'minlash hamda fuqarolarning sudga bo'lgan ishonchini kuchaytirishga qaratilganligi bilan alohida ahamiyat kasb etadi.

Sudyalar korpusi davlatning huquqiy tizimida markaziy o'rin egallaydi. U sud hokimiyatining asosiy subyekti bo'lib, jamiyatdagi barcha huquqiy nizolarni hal etishda bevosita ishtirok etadi. Sudyalar tomonidan chiqariladigan qarorlar nafaqat alohida shaxslarning manfaatlariga, balki butun jamiyatdagi huquqiy muhitga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli sudyalar korpusining sifatli shakllantirilishi huquqiy davlat barpo etishning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Sifatli sudyalar korpusi mavjud bo'lgan jamiyatda qonunlar samarali ishlaydi, fuqarolarning huquqlari ishonchli himoya qilinadi va davlat organlariga bo'lgan ishonch ortadi.

[1] O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 28.07.2021 yildagi O'RQ-703-son

Sudyalarni saylash va tayinlash tartibi Konstitutsiya hamda tegishli normativ-huquqiy hujjatlar bilan mustahkamlangan bo‘lib, u sud tizimining asosiy institutlaridan biri hisoblanadi. Ushbu tartibning asosiy maqsadi sudyalik lavozimiga eng munosib nomzodlarni tanlash, ularning kasbiy va axloqiy sifatlarini har tomonlama baholash hamda sud tizimining samarali faoliyat yuritishini ta’minlashdan iboratdir. Sudyalarni tanlash jarayonida ochiqlik, shaffoflik, xolislik, adolat va tenglik tamoyillari ustuvor o‘rin egallaydi. Mazkur tamoyillar sud tizimiga nisbatan jamoatchilik ishonchini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

Sudyalarni tanlash mezonlari sud tizimining sifatini belgilovchi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Nomzodlar oliy yuridik ma’lumotga ega bo‘lishi, muayyan ish tajribasiga ega bo‘lishi, yuqori darajadagi nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarga ega bo‘lishi lozim. Shu bilan birga, sudyalardan yuksak darajadagi halollik, xolislik, vijdonlilik, mas’uliyat, mustaqil fikrlash qobiliyati va psixologik barqarorlik talab etiladi. Sudya murakkab va ziddiyatli vaziyatlarda ham adolatli qaror qabul qila olishi, turli bosim va ta’sirlarga berilmasligi zarur. Ushbu mezonlar sudyalarning professional va axloqiy darajasini belgilab beradi hamda sud tizimining umumiy samaradorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. “Sudyalar mustaqildirlar, faqat Konstitutsiya va qonunga bo'ysunadilar. Sudyalarning odil sudlovni amalga oshirishga doir faoliyatiga har qanday tarzda aralashishga yo'l qo‘yilmaydi va bunday aralashish qonunga muvofiq javobgarlikka sabab bo‘ladi. Sudyalar muayyan ishlar bo‘yicha hisobdor bo‘lmaydi”[2]. Xalqaro tajribada sudyalarni saylash va tayinlashning turli modellari mavjud. Ayrim davlatlarda sudyalar saylov yo‘li bilan lavozimga keladi. Bu tizim demokratik tamoyillarga asoslangan bo‘lib, sud hokimiyatining xalq bilan bevosita aloqadorligini ta’minlaydi. Saylov tizimi sudyalarni jamoatchilik oldida hisobdor qiladi, ochiqlik va shaffoflikni kuchaytiradi. Shu bilan birga, ushbu tizimning ayrim kamchiliklari ham mavjud bo‘lib, ayrim hollarda sudyalarning siyosiy kuchlarga bog‘lanib qolish ehtimoli yuzaga keladi, populizm kuchayishi mumkin. Shu sababli ko‘plab davlatlar sudyalarni tayinlash tizimini afzal ko‘radi.

O‘zbekiston Respublikasida sudyalarni tayinlash tizimi amal qiladi. Bu tizim sudyalarni tanlashda professional yondashuvni ta’minlashga xizmat qiladi va sud hokimiyatining mustaqilligini mustahkamlashga qaratilgan. Sudyalarni tayinlash jarayoni murakkab va ko‘p bosqichli bo‘lib, unda nomzodlarni dastlabki saralash, ularning bilim va ko‘nikmalarini sinovdan o‘tkazish, axloqiy fazilatlarini o‘rganish, tavsiyalar berish va yakuniy qaror qabul qilish bosqichlari mavjud. Bu jarayon maxsus vakolatli organlar tomonidan amalga oshiriladi va sudyalar korpusining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Sudya mustaqilligi odil sudlovni amalga oshirishning asosiy sharti hisoblanadi. Sudya qaror qabul qilishda faqat qonunga bo‘ysunadi va hech qanday tashqi ta’sirga berilmasligi lozim. Sudya mustaqilligini ta’minlash uchun bir qator huquqiy va institutsional kafolatlar joriy etilgan. Jumladan, sudyalarning daxlsizligi, ularni lavozimdan asossiz ozod etilmasligi, ularning moddiy va ijtimoiy ta’minotining kafolatlanishi, sud faoliyatiga noqonuniy aralashganlik uchun javobgarlikning mavjudligi muhim ahamiyatga ega. Ushbu kafolatlar sudyalarning erkin, xolis va adolatli faoliyat yuritishini ta’minlaydi.

Sudyalarning kasbiy malakasi sud tizimining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Zamonaviy huquqiy munosabatlarning murakkablashuvi sudyalardan doimiy ravishda bilim va ko‘nikmalarini oshirib borishni talab etadi. Shu bois sudyalar uchun muntazam ravishda malaka oshirish

[2] O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. - Toshkent: O'zbekiston, 2023.

kurslari, seminarlar, treninglar va ilmiy-amaliy konferensiyalar tashkil etiladi. Sudyalarning bilim darajasini oshirish sud qarorlarining sifatini yaxshilashga, xatoliklar sonini kamaytirishga va odil sudlovni ta’minlashga xizmat qiladi.

Sudyalarning faoliyati yuqori darajadagi mas’uliyat bilan bog‘liqdir. Ular qabul qiladigan qarorlar inson taqdiri, mulkiy manfaatlar va ijtimoiy munosabatlarga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois sudyalar o‘z faoliyati uchun javobgar hisoblanadi. Agar sudya qonunni buzsa, o‘z vakolatlarini suiiste’mol qilsa yoki adolatsiz qaror qabul qilsa, u belgilangan tartibda javobgarlikka tortiladi. Bu esa sud tizimida intizomni mustahkamlash, qonuniylikni ta’minlash va korrupsiyaning oldini olishga xizmat qiladi.

Hozirgi kunda sud tizimini yanada rivojlantirish maqsadida raqamlashtirish jarayonlariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Elektron sud tizimlari, onlayn arizalar, masofaviy sud majlislari va avtomatlashtirilgan axborot tizimlari sud ishlarini ko‘rib chiqish jarayonini tezlashtiradi, inson omilini kamaytiradi va shaffoflikni oshiradi. Bu esa fuqarolarning sudga murojaat qilish imkoniyatlarini kengaytiradi hamda sud tizimiga bo‘lgan ishonchni mustahkamlaydi.

Sud tizimini takomillashtirishda ochiqlik va shaffoflik tamoyillari alohida ahamiyatga ega. Sud majlislarining ochiqligi, sud qarorlarining e’lon qilinishi, ommaviy axborot vositalari orqali sud faoliyati haqida muntazam ma’lumot berilishi fuqarolarning sud tizimiga bo‘lgan ishonchini oshiradi. Shu bilan birga, bu jarayonlar sud tizimida korrupsiya va boshqa salbiy holatlarning oldini olishga xizmat qiladi.

Xalqaro tajriba va hamkorlik sud tizimini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Rivojlangan davlatlarning sud tizimidagi ilg‘or tajribalarini o‘rganish, xalqaro standartlarni joriy etish va milliy tizimga moslashtirish orqali sud tizimini yanada takomillashtirish mumkin. Bu esa sud hokimiyatining mustaqilligini mustahkamlash, odil sudlovni samarali amalga oshirish va fuqarolarning huquqlarini ishonchli himoya qilish imkonini beradi.

Sud tizimining rivojlanishi jamiyatning umumiy taraqqiyoti bilan uzviy bog‘liqdir. Kuchli va mustaqil sud tizimi mavjud bo‘lgan davlatlarda iqtisodiy rivojlanish, investitsion jozibadorlik, ijtimoiy barqarorlik va fuqarolik jamiyati rivoji yuqori darajada bo‘ladi. Shu sababli sud tizimini takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, sudyalar korpusini shakllantirish, sudyalarni saylash va tayinlash tartibi sud tizimining samaradorligi va mustaqilligini ta’minlashda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Ushbu jarayonning shaffof, adolatli va qonuniy asosda tashkil etilishi fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilishga, jamiyatda qonun ustuvorligini qaror toptirishga hamda demokratik davlatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois sud-huquq sohasidagi islohotlarni izchil davom ettirish, sudyalarning kasbiy salohiyatini oshirish va ularning mustaqilligini mustahkamlash bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.Sudyalar korpusini shakllantirish va sudyalarni saylash hamda tayinlash tartibini takomillashtirish sud tizimining mustaqilligini kafolatlaydi, adolatli qarorlar chiqarilishini ta’minlaydi va jamiyatda qonun ustuvorligini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, puxta tashkil etilgan sudyalar korpusi demokratik jamiyat barpo etishda, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda, korrupsiya va boshqa huquqiy muammolarni oldini olishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Bundan tashqari, sudyalar korpusining sifatli shakllantirilishi nafaqat davlatning huquqiy tizimini mustahkamlashga, balki iqtisodiy barqarorlik, investitsion muhitning rivojlanishi va ijtimoiy adolatni ta’minlashga ham bevosita hissa qo‘shadi. Shu bois sudyalar faoliyatining samaradorligi va mustaqilligi

davlatning barqaror rivojlanishi va demokratik qadriyatlarni mustahkamlashda muhim omil sifatida e’tirof etilishi lozim.

Umuman olganda, sudyalar korpusi va ularni tanlash tartibi sud tizimining asosiy poydevori bo‘lib, uning shaffofligi, qonuniyligi va adolatliligi fuqarolarning huquqiy ishonchi va jamiyatning barqaror rivojiga bevosita ta’sir qiladi. Shu sababli, sud-huquq sohasidagi islohotlarni izchil davom ettirish, sudyalarning kasbiy malakasini muntazam oshirib borish va ularning mustaqilligini yanada mustahkamlash bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Sudlar to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2024.
2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
3 Sudyalar oliy kengashi faoliyati va sudyalar mustaqilligi masalalari. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2022.
4. Odilqoriyev X.T., Tulteyev I.T. “Davlat va huquq nazariyasi”. – Toshkent: Adolat, 2021.
5. Mamasiddiqov M. “Sud hokimiyati va sud-huquq islohotlari”. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar publish, 2020.